

MİMARLIĞIMIZ

Türkler nerede devlet, medeniyet kurmuşlarsa orada her zaman mimarlık eserleri belirmiştir. Batılı ve müslüman Türklerin dünyadaki medeniyetlerini temsil eden Selçuklular da, Osmanlılar da birer mimarlıkla sanat âleminde ün almışlardır. Bütün Yakın Doğuda, Orta Avrupa'da, bilhassa Anadolu'da sayısız örneklerini bulduğumuz bu müslüman Türk mimarlığının XIX uncu yüzyılda durakladığını görmekteyiz.

Bütün Osmanlı İmparatorluğunu araştırmanın, o doyma bilmez iştahının savaş alanı yapan Avrupa yalnız idare, askerlik, maarif bakımından da örneğimiz olmak mevkiinde yükselmiştir. Kıyafetlerimizin Avrupahlaşması yanında mimarlığımızın da o diyarların zevkini taklide özendiği görülmektedir.

Bu sırada Avrupa, Barok'dan Rokoko'ya, Ampir ve Neo-Gotik üslubuna geçmiş, XIX uncu yüzyıl yarısında ise tam bir bıkkınlık belirmiştir. Batı dünyası, Rönesans'tan beri sürüp gelen tecrübelerle arka çevirmiştir. Yeni bir şeyler bulmak için araştırmalara koyulan, madenlere mimarlıkta geniş yer veren bu Batı dünyası, kendini cezbeden sosyalist, hattâ anarşist ideolojileri, mimarlığında ne kadar çok aksettirir! Bütün cihanı kucaklamak isteyen bu ideolojiler karşısında mimarlık da baştan başa eklektiktir.

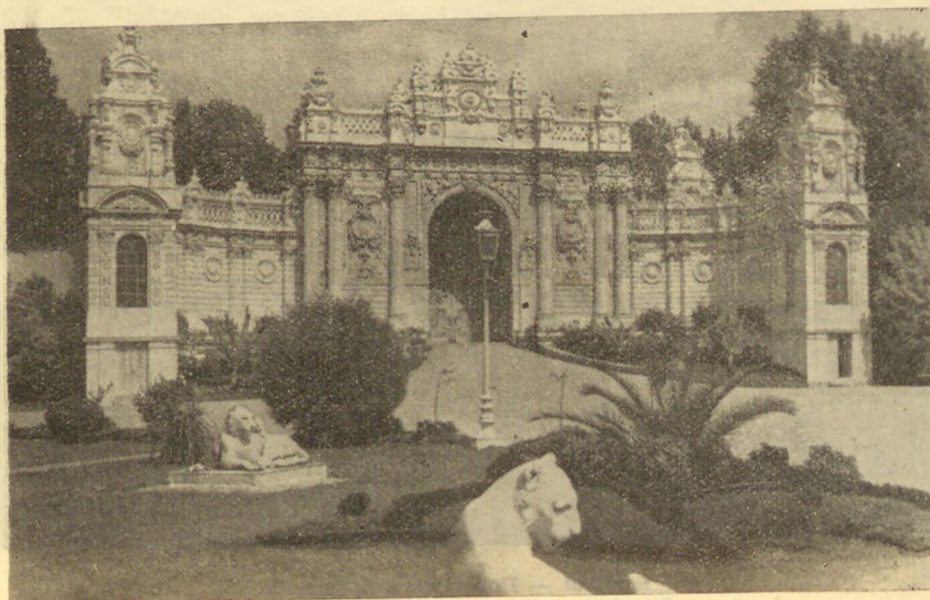
Batı Dünyasının kayıtsız şartsız, fakat sadece hayranı ve taklitçisi olan memleketimizin her köşesinde, bilhassa İstanbul'da bu hayran ve mukallit devrin eserlerini buluruz. Bir mühendis

Haussman'ın Abdülâziz zamanında getirilişini ve bu zatın hazırladığı Ayasofya - Beyazıt Bulvarını gözönüne getiriniz! «Divan Yolu» da o bulvar sisteminden kalan hâtıradır!

Nûr-u Osmâniye, Lâleli, Aksarayda Valide Camileri; Tophanedeki Nusratiye Camii; Sultan Mahmut Türbesi, Sebili; Gülhane Parkının karşısına kaldırılan Sebil; Dolmabahçe, Çırağan Sarayları, Beylerbeyindeki, Küçüksudaki Kasırlar; Galatada Osmanlı Bankası, İstanbul tarafında Düyûn-u Umûmiye binası; Selimiye Kışlası, eski Tıbbiye Mektebi; Sirkeci ve Haydarpaşa Garları... XIX uncu yüzyıldan 1908 Meşrutiyetine kadar, memleketimize sel gibi akan yabancı tesirlerin, mimarlığımızda meydana getirdiği örneklerdir. Bu eserleri yapan mimarların, hattâ ustaların baştan başa ecnebi veya Türkten gayri olduğuna dikkat etmek zorundayız.

Milliyetçiliğimizin merhalelerinde, 1908 Meşrutiyetinin üstüne düşen vazife büyüktür. Hürriyet ve eşitlik formülünün geniş yankılar yarattığı bu yaman tecrübe devrinde, Türkiye'nin başvurmadığı ideoloji yoktur. Fakat bütün bu tecrübelerin üstünde, imparatorluğu kuran öz kütlenin kendine gelişi yükselmektedir.

Mimarlığımız, ideoloji alanındaki bu üst vasfı hemen aksettirir. İçinde yaşanan ve tepeden tırnağa mağlûbiyet, şaşkınlık, küçülme, gerileme olan bu devrede, tek teselli geçmişteki büyüklüğümüzdür. Gittikçe büyüyen bir tarihçi kütlesi, milletimizin geçişi üstüne eğilmiş görül-

Istanbul — Dolmabahçe Sarayının cümle kapısı
Istanbul — Entrée monumentale du palais de Dolmabahtché

mektedir. Fikir adamları, fikir mürşitleri, bilhassa tarihî bilgilere, tarihî görüşe dayanarak cemiyetimize tutulacak yolu göstermektedir.

Mimarlığımız da bu tarihî görüşü benimsemiştir. Meşrutiyet devrinin, hattâ Cumhuriyetin ilk safhasının mimarlığına hükmeden karakter tarihimizin klâsik örneklerine uygun eserler vermek hasretidir.

Güzel sanatlar tarihimize «Archaisant» safha diye geçecek olan bu hasretin İstanbulda, Ankarada beğenilen eserleri vardır. Mimar Kemaleddin, Mimar Vedat Beylerin başhca öncüsü olduğu «Archaisant» üslûptan, bize İstanbulda Yeni Postahane, Vakıf Hanları, vapur iskelelerindeki zarif yapılar; «Hürriyeti Ebediye» deki (Şehitler âbidesi); Ankarada Hariciye Vekâleti, Ziraat Bankası, İnhisarlar Müdürlüğü, eski Meclis Binası, Türkocağı, Etnografya Müzesi, İş Bankası kalmıştır.

Bu «Archaisant» üslûbun zaferi, milliyetçi bir görüşe, geçmişin üstünlüğü inancına dayanıyordu. Onun gelişmemesinin hikmeti de yine bu görüş, bu inanış olmuştur. Geçmişe hasret ve saygı onun bugünkü hayatımızda tâdilsiz, hemen hemen olduğu gibi taklid edilmesine yol açmıştı. Bir yandan Avrupanın, Amerikanın en son hayat anlayışına uymayı inkılâpçılığın şartı bi-

len; öte yandan, en muhteşem mimarlık şaheserlerimizin yok olmasını kayıtsızlıkla karşılayacak kadar eski hayatından, medeniyetinden soğutulup şüphe ettirilen, hattâ tiksindirilen bir memlekette eski mimarlık eserlerini olduğu gibi taklidin çıkar yol olmadığı meydandadır. Bundan başka 150 yıldır mimarlık bilgisi, mimarlık tekniği, ustalığı tamamiyle kaybolmuş bir memleketin Sinanların, Hayreddinlerin, Davutların, Dalgıç Ahmet Çavuşların eserlerini tamamiyle anlayıp devam ettirebilmesi de zordu. Bu anlama, devam ettirebilme ancak mimarlık öğretini, bu öğretimin tatbiki, mekteplerinde, üniversitesinde şerefli yer almış bir memlekette mümkün olurdu. Halbuki, Türkiyemizde Türk sanat tarihi bugün bile asıl yerini almış değildir.

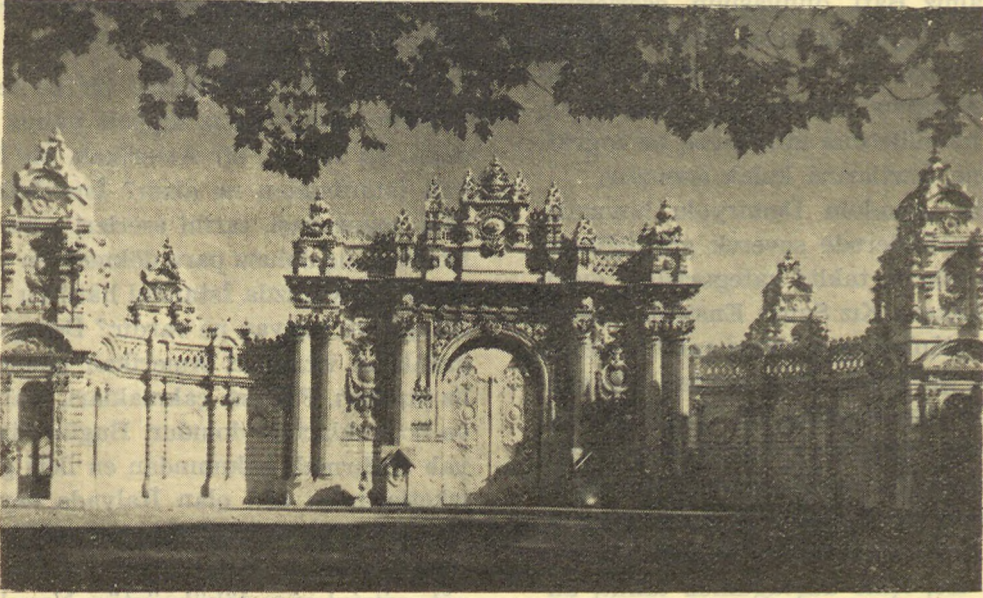
Cumhuriyet devri mimarlığını anlayabilmek için şu realiteleri bilmek lâzım:

Bir kere Kurtuluş savaşları sırasında Türkiyenin mühim parçaları yakılmış, yıkılmıştı. Birinci dünya harbinin Doğu bölgelerimizde bıraktığı yıkıntıları da bunlara katmak gerektir. O zaman, baştan başa yeniden kurulacak geniş bir memleketle karşı karşıyayız.

Bundan başka yeni devletin merkezi olan Ankara, büyük bir memur kitlesini barındırmak zorundadır. Böyle bir küçük ortaçağ beldeciği-

İstanbul — Dolmabahçe Sarayı
Istanbul — Palais de Dolmabahtché

Istanbul — Dolmabahçe Sarayının cümle kapısı
Istanbul — Entrée monumentale du Palais de Dolmabahtché

ni, Cumhuriyetin anlayışına uygun merkez durumuna getirebilmek için yeni bir plân tatbik etmek gerekmektedir.

Yalnız şu iki realite bile, Millî Mücadele sonundaki Türkiyenin ne kadar çok yapı yaptırmak zorunda bulunduğunu gösterir. Ve insan, bir ara, bu kadar yapı faaliyetinin sayesinde yeni mimarlık doğacağını, usta ve mimar işinde Türk varlığının ön plâna geçeceğini bekler.

İş böyle olmamıştır.

Yeni devri binbir kollu arzuları, ihtirasları ile saran hayat, herkesin gözünü Batıya çevirmiştir. Batıda ise, Birinci Dünya Harbinden sonraki zevk ve teknik kasırgaları hüküm sürmektedir. Bu kasırgaların altından Almanya ve Rusya'nın öncülüğünü yaptığı bir mimarlık belirlemektedir: Düz çizgilerin, büyük, ağır dörköşe blokların, ışığın, sade ve boz renginin, çimento ve demir saltanatının pençesine aldığı bu mimarlık; millî sınırlarımızı çevreleyen, iktisadî münasebetlerimizi, tahsil hayatımızı câzibesine takan bu diyarlarda sonsuz denecek yapılar yaptırmıştır.

İtiraf edelim ki bu çalışmalar, o totaliter diyarlarda birer «Mimarî»ye, birer üslûba varabilmiştir. Muhterem Bruno Taut'un dediği gibi, Avrupanın bu memleketlerinde, güzel unsurunu doğuran yeni bedîî cehdin gayesi **proportion** sayesinde eserler, sadece tekniğe, konstrüksiyona sahip yapılar olmaktan kurtulup bir üslûba erişmişlerdir.

Halbuki bizim o zamanki koyu imar hareketlerimiz, sadece tekniği, konstrüksiyonu, fonksiyonu olan alelâde yapılardan ileri gidememiştir.

Yapı ve imar ihtiyacının dayanılmaz bir şiddette bulunuşu karşısında mimar, usta, işçi yokluğu ayrı bir felâket olmuştur. Balkanların, Macaristanın, İtalyanın ne kadar işsiz ustası, işçisi varsa yurdumuza üşüşmüştür. Hiç bir şeyi birbirine benzemiyen bu sanat ırgatlarından, pek acele, pek ucuz, pek bol yapmalarından başka şey istenmişmidir? Bu yüzden de, yeni Ankarayı, zevksiz, tenasüpsüz, üslûpsuz, aynı zamanda çürük binlerle apartman doldurmuştur.

Zevki karışık, düşük, belirsiz; kaliteleri ne yüksek ne de yükseltici; varlıkları kararsız yâni bugün varsa yarın yok cinsinden bu sanat ırgatları memlekette üslûp doğmasına engel olmuşlardır.

Bu yabancı, köksüz, değersiz ırgatların engel olduğu üslûbu yaratacak akademi, fakülte, mektep ise geç kurulmuşlardır. Kurulanlar ise ananesiz, taze ve taklitçidir. Güzel Sanatlar Akademisinden başkasında Türk mimarlık tarihi ve araştırmaları yoktur. Yalnız bir hocanın şahsî koleksiyonununu meydana getiren, talebeye, halka kilitli bu mimarlık arşiviği de son akademi yangınında yanmıştır.

O halde mimarlığımızı beslemesi mümkün ve elzem olan tarihî kaynak yoktur. Mimarlığı-

mız bugün yalnız Batı dünyasının eserleriyle beslenmektedir. Faydalanılması kolay olan bu taklid kaynağı yüzünden, ve son 25 yıldaki halkçı hareketlerin yapma, samimiyetsiz oluşundan, Türk mimarı ne milletin ihtiyacına, ne coğrafyasının isteğine, şartlarına kulak asmıştır.

İstanbulda, Anadolu Demiryolu boyunca, Ankarada, Kavaklıdere de severek gördüğümüz köşkler, evler bile bu taklid kategorisinin dışında kalmaz. Ankara Kız Sanat Enstitüsü, Sergi Binası gibi ilk plânları ve şekilleri çok hoşumuza giden Egli'nin, Şevki'nin güzel eserleri bile aynı yabancıktadır. Bu hususta, B. Taut'un eseri olan **Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi** belki tek istisnayı meydana getirir. Ne yapalım ki onu da meydana getiren bir Almandı ve zaten sonu da gelmemiştir. Ankaranın en son ve pahalı yapısı olan «Opera» ise, içine düştüğümüz taklit, anlayışsızlık batağının korkunç örneğidir.

★

Yapı sanatı, yâni mimarlık, cemiyetlerin seviyesini, hayat şeklini, hayat anlayışını eşsiz bir sadakatle takip eder ve aksettirir. Bu hükümde hata yoksa, bizim bugünkü mimarlığımızın aksettirdiği seviyeden, hayattan korkmamız lâzım!

Prof. Remzi Oğuz ARIK

Seyyahlar İstanbuldan ne alsınlar?

Geçenlerde bir gazete şehrimize gelen Fransız seyyahlarının burada kaldıkları müddet zarfında adam başına ancak yirmi lira sarfettikle-

rini haber vererek: «Böyle seyyah gelmesin daha iyi!» diyordu.

Peki ama madalyanın bir de ters tarafına bakalım: Bir Fransız seyyah, yalnız bir Fransız değil, bir İngiliz, bir Amerikalı, bir İtalyan seyyah İstanbuldan ne alsın? İstanbulun âbü havası, manzarası, tarihî eserleri para ile götürülebilse avuç dolusu para dökmekten çekinmezler. Ama piyasamızda İstanbul hâtırası olarak Türk damgasını taşıyan ne vardır? Beyoğlundaki mağazaların vitrinleri Amerikan gömlekleri, İngiliz pipoları, Fransız çakmakları, İtalyan kıravat ve boncuklarıyla doludur. Bugün dünyanın seyyah sızdırmak bakımından en ileri gitmiş memleketlerinden biri olan İtalyada seyyahlar için yapılmış şişe kapağında her türlü cıncık boncuğa kadar ne kadar hâtıra eşyası varsa Beyoğlu vitrinlerine dökülmüştür. Napoliye uğrayarak İstanbulda gelen seyyah, İstanbul hâtırası diye bunları mı alacak? Amerikan taklidi neşesiz barlarda mı para yiyecek?

Eğer seyyahların İstanbulda para bırakmalarını istiyorsak Türk hususiyetlerini taşıyan hâtıra eşyası yapmanın yolunu bulmalıyız. Görüyoruz: Gittiği yerde para harcamadan durmayan Amerikalılara çarşı içinde tarihî Türk kılıcı diye uydurma palalar yutturuyorlar. Türk zevkinin hususiyetleri kenarda köşede sönüp gidiyor. Bunları canlandırarak memleketi hizmet edecekler yok mu?

Şevket RADO

Bursa — Emir Sultan camii'nin avlusu
Bursa — Cour de la mosquée Emir Sultan

mız bugün yalnız Batı dünyasının eserleriyle beslenmektedir. Faydalanılması kolay olan bu taklid kaynağı yüzünden, ve son 25 yıldaki halkçı hareketlerin yapma, samimiyetsiz oluşundan, Türk mimarı ne milletin ihtiyacına, ne coğrafyasının isteğine, şartlarına kulak asmıştır.

İstanbulda, Anadolu Demiryolu boyunca, Ankarada, Kavaklıdere de severek gördüğümüz köşkler, evler bile bu taklid kategorisinin dışında kalmaz. Ankara Kız Sanat Enstitüsü, Sergi Binası gibi ilk plânları ve şekilleri çok hoşumuza giden Egli'nin, Şevki'nin güzel eserleri bile aynı yabancılıktadır. Bu hususta, B. Taut'un eseri olan **Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi** belki tek istisnayı meydana getirir. Ne yapalım ki onu da meydana getiren bir Almandı ve zaten sonu da gelmemiştir. Ankaranın en son ve pahalı yapısı olan «Opera» ise, içine düştüğümüz taklit, anlayışsızlık batağının korkunç örneğidir.

Yapı sanatı, yâni mimarlık, cemiyetlerin seviyesini, hayat şeklini, hayat anlayışını eşsiz bir sadakatle takip eder ve aksettirir. Bu hükümde hata yoksa, bizim bugünkü mimarlığımızın aksettirdiği seviyeden, hayattan korkmamız lâzım!

Prof. Remzi Oğuz ARIK

